

การรับรู้ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย:

การวิจัยเชิงคุณภาพ*

Perceptions of the Thai family well-Being:

A qualitative study

บทความวิจัย

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 40 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม) 2560

Volume 40 No.1 (January-March) 2017

ดารุณี จงอุดมการณ์ Ph.D.(Nursing)** รุจา ภูไพบูลย์ DNS*** ระพีพรรณ คำหอม M.S.W.****

จิตตินันท์ เดชกุลนัด Ph.D. (Human Development and Family Studies)***** จินตนา Wacharasin Ph.D. (Nursing)*****

วรรณิ์ เตียววิเศษ Ph.D. (Nursing)***** ทวีชัย เบียมภักย์ Ph.D. (Population & Development)*****

สาวตรี ทยานศิลป์ Ph.D. (Demography)***** อัจฉริยา ปทุมวัน Ph.D. (Nursing)*****

ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล Ph.D. in Social Work (Policy Analysis)***** นิทัศน์ กักรโยธิน Ph.D. (Economics)*****

เดชาวุธ นิตยสุทธิ Ph.D. (Statistics)*****

Darunee Jongudomkarn Ph.D. (Nursing)** Rutja Phuphaibul DNS*** Rapeepan Kumhom M.S.W.****

Chittinun Tejagupta Ph.D. (Human Development and Family Studies)***** Chintana Wacharasin Ph.D. (Nursing)*****

Wannee Deoisres Ph.D. (Nursing)***** Thawan Nieamsup Ph.D. (Population & Development)*****

Sawitri Thayansin Ph.D. (Demography)***** Autchareeya Patumwan Ph.D. (Nursing)*****

Thipaporn Portawin Ph.D. in Social Work (Policy Analysis)***** Nitus Patrayotin Ph.D. (Economics)*****

Dechavudh Nityasuddhi Dechavudh Nityasuddhi Ph.D. (Statistics)*****

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวและคุณลักษณะของแต่ละด้านตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลซึ่งมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด อาศัยใน 5 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เพื่อจัดทำร่างโครงสร้างของแบบวัดความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ตามการให้ความหมายและการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว โดยการสนทนากลุ่มใน 5 พื้นที่ ๆ ละ 2 อำเภอ/เขต ๆ ละ 2 กลุ่มตามคุณสมบัติด้านเศรษฐกิจ โดยแบ่งเป็น อำเภอ/เขตที่มีรายได้สูงกว่า และอำเภอ/เขตที่มีรายได้ต่ำกว่า ซึ่งในแต่ละอำเภอ/เขตแบ่งการสนทนากลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ตามเพศ (หญิงและชาย) และอายุ (วัยรุ่น วัยกลางคนและวัยเกษียณ) ดำเนินการเก็บข้อมูล (n = 310, 6-10 คน / กลุ่ม) ในช่วงสิงหาคม - พฤศจิกายน 2559 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ได้องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว ประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ด้านการดูแลสุขภาพ ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ

*Research funding#RDG59D0005 by The Thailand Research Fund (TRF) and Mahidol University Research Fund

**Professor, Faculty of Nursing, Khon Kaen University

***Professor, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University

****Professor, Faculty of Social Administration, Thammasat University

*****Associate Professor, School of Human Ecology, Sukhothai Thammathirat University

*****Associate Professor, Faculty of Nursing, Burapha University

*****Assistant Professor, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

*****Assistant Professor, National Institute for Child and Family Development, Mahidol University

*****Assistant Professor, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University

*****Lecturer, Faculty of Social Work and Social Welfare, Huachiew Chalermprakiet University

*****Planning Manager, Volunteer Pharmacy for Tobacco Control, Thai Health

*****Associate Professor, Faculty of Science and Technology, Huachiew Chalermprakiet University

ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และ ด้านบทบาทหน้าที่ ผลการศึกษานี้จะได้จัดทำร่างโครงสร้างแบบวัดเชิงปริมาณตามขั้นตอนตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัยต่อไป

คำสำคัญ: การรับรู้ องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย การวิจัยเชิงคุณภาพ

Abstract

This qualitative research aimed to study the domains of the family well-being and the characteristics of each domain as perceived by the key informants from different backgrounds according to the study criteria and living in five areas, including Bangkok, Northern, Central, Northeastern, and Southern Thailand. This will contribute to develop a quantitative measure means of Thai Family Well-being as given meaning and perceived by the family member representative participants. By focus group discussions, each area was divided into 2 districts per area based on its economic status, which were a district of higher income and a district of lower income. Two focus groups were conducted in each district. Each focus group was divided according to gender (female & male) and age (adolescent, middle & retire age). Data collection (n= 310, 6–10 persons/ group) was conducted between August and November 2016. Content analysis was used for data analysis. Respondents identified nine domains to their family well-being, including family relations, health care, spiritual development, economic, education, security and dependency, community cooperation and safety, sufficient life style, and family function and roles. These results will be used to develop quantitative measures to assess the family well-being in Thailand as its research objectives.

keywords: perceptions, thai family well-being domains, a qualitative study

บทนำ

แนวคิดเรื่อง “ความอยู่ดีมีสุข” (well-being) เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจในการศึกษาในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง อาทิ ศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา และวิทยาศาสตร์สุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบูรณาการศาสตร์สหสาขาวิชาเพื่อประเมินผลความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ซึ่งในการวัดและประเมินผลดังกล่าวมีทั้งด้านอัตวิสัย (subjective – เชิงคุณภาพ) และ ภาววิสัย (objective – เชิงปริมาณ) มักมีการเชื่อมโยงมาเกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ ทั้งที่มีในความเป็นจริง คนที่มีเงินน้อยอาจจะระบุว่าตนเองมีความอยู่ดีมีสุขมาก หรือในทางกลับกัน ความที่มีฐานะร่ำรวย อาจจะระบุว่าตนเอง

ไม่มีความอยู่ดีมีสุขเลยก็เป็นได้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงด้านอัตวิสัยของ ‘ความอยู่ดีมีสุข’ จึงเป็นประสบการณ์ที่บุคคลให้คุณค่าถึงภาวะการมีที่ตนกำลังเป็น (being) และ กำลังทำ (doing)¹ ดังนั้น ในด้านอัตวิสัยจึงเป็นการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชีวิตตนเอง ที่ประสานกันหลายมิติภายใต้บริบทสังคม การให้คุณค่าของบุคคล มาตรฐานความเป็นอยู่ในสังคม ความคาดหวัง เป้าหมายในชีวิต และความห่วงใยที่มีอยู่ของบุคคล^{2, 3}

อย่างไรก็ดี หน่วยย่อยที่สุดของสังคมที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา คือ “ครอบครัว” ซึ่งรัฐบาลผู้บริหารประเทศได้วางแผนของการพัฒนาประเทศชาติมาอย่างต่อเนื่อง นับจากแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ดังนั้น การที่จะประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนาจึงให้ความสนใจประเมินความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว งานวิจัยนี้ จึงให้ความสนใจ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” อาจมีคำและความหมายเทียบเคียงได้หลายคำ อาทิ ครอบครัวอบอุ่น⁴ ครอบครัวเข้มแข็ง⁵ คุณภาพชีวิตครอบครัว^{6,7} โดยศึกษาการรับรู้ความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัยด้วยการศึกษาเชิงคุณภาพตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นเจ้าของประสบการณ์ตามมิตินิยม วิถีและบริบทสังคมไทย ซึ่งมีมิติสะท้อนคิดถึงการให้ความสำคัญในปัจจุบันแห่งจิตใจที่กล่าวว่า “คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก”⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ มุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และ ยังคงเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” นอกจากนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยังคงยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ก่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขที่มุ่งเน้นถึง “สังคมที่มีความสุขยั่งยืน” การพัฒนาศักยภาพคนที่พึงปรารถนา ทำให้ทุกคนได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ ทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และทำให้การพัฒนาประเทศมีความสมดุลก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน⁹

ประวัติศาสตร์การพัฒนา ประเทศไทยได้พัฒนาตนเองจากประเทศเกษตรกรรมรายได้้น้อยมาเป็นประเทศกึ่งเกษตรกรรม-อุตสาหกรรม ที่มีรายได้ประชาชาติอยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างสูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดยรายได้ประชากรต่อปีของไทยสูงปีละราวปีละ U.S.\$ 4,210¹⁰ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา และวิถีการดำเนินชีวิตปรับเปลี่ยนจากการเพาะปลูกเพื่อการดำรงชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายและส่งออก มีผลต่อครอบครัวอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยสำคัญของสังคมในการ

ผลิต อบรมเลี้ยงดู และดูแลสมาชิก มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและวงจรชีวิตครอบครัวที่ไปในทิศทางแสดงลักษณะครอบครัวหลากหลายมากขึ้น ระบบครอบครัวไทยมีความแตกต่างกับสังคมอื่น ๆ ตามวัฒนธรรมไทย มีระบบการอยู่ร่วมและกำหนดบทบาทแนวปฏิบัติ และหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวตามลักษณะวัฒนธรรมไทย ระบบครอบครัวและเครือญาติถือเป็นระบบพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของสังคม¹¹

สอดคล้องกับผลจากการรายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพครอบครัวไทย: แนวทางเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว¹² ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวไทยมีขนาดลดลงที่ทำให้การดูแลสมาชิกเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และ การดำเนินชีวิตลักษณะครอบครัวขยายขนาดใหญ่มีแนวโน้มลดลง ลักษณะความสัมพันธ์ในเครือญาติที่เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนพึ่งพาลดลงไป ผู้สูงอายุที่เคยเป็นแกนหลักในบ้านมีบทบาทเป็นผู้นำลดลง มีอัตราการพึ่งพาจากการเจ็บป่วยเรื้อรังมากขึ้น¹³ ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในครอบครัวเหล่านี้ ย่อมนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวตลอดจนคุณลักษณะของแต่ละองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลซึ่งยังไม่มีการศึกษาครอบคลุมทั้งประเทศ ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อทิศทางการพัฒนาคน ครอบครัว และ สังคมในอนาคต

สำหรับแนวคิด “ความอยู่ดีมีสุข” องค์การสหประชาชาติได้นำเสนอครั้งแรกในปี 1990 เพื่อชี้วัดถึงความอยู่ดีมีสุขในประเทศกลุ่มเอเชียแปซิฟิกโดยอ้างอิงจากตัวชี้วัดทางด้านสังคม (new social indicators)¹⁴ ซึ่งมีตัวชี้วัดทั้งอัตวิสัย และ ภาววิสัย ในด้านสุขภาพ ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม การมีงานทำ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การศึกษา การมีส่วนร่วมในชุมชน และการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม นอกจากแนวคิดที่เป็นส่วนหนึ่งของความอยู่ดีมีสุข คือคำว่า “ความสุข” (happiness) ซึ่งเป็นมิติที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง

วัฒนธรรม ประเพณี และ จิตวิญญาณตามความเฉพาะที่ดำรงอยู่ของแต่ละสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่มีคุณลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา มีคำสอนในพระพุทธศาสนาถึงความสุข ความทุกข์ ความกลมกลืนทางจิตใจ ความสุขที่แท้จริง คือ อนัตตาและปลดปล่อยให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความเพียรซึ่งนิยามของ “ความสุข” แตกต่างจากความเพลิดเพลินสนุกสนานพึงพอใจที่เป็นความรู้สึกยินดีในประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในด้านการสัมผัส ในรูป รส กลิ่น เสียง ซึ่งไม่จีรัง⁸ ส่วนพระคัมภีร์อัลกุรอานระบุว่าความสุขเกิดขึ้นเมื่อได้รับพระพรจากพระอัลเลาะห์ และ ปฏิบัติตามหลักคำสอน 5 ข้อ (Five Pillars of Islam) ของอิสลาม ได้แก่ เชื่อในพระอัลเลาะห์ และพระศาสดามุฮัมมัด การทำละหมาดวันละ 5 ครั้ง การถือศีลอด การบริจาคทาน และการไปแสวงบุญที่เมกกะ ดังนั้น การวิจัยความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในงานวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้จากประสบการณ์ของครอบครัวและสมาชิกครอบครัวผ่านการวิเคราะห์ทางอันทันทีบุคคลมีประสบการณ์ทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม จริยธรรม วัฒนธรรม และการพัฒนาจิตวิญญาณของครอบครัวร่วมด้วย¹⁵ การวิจัยนี้จึงเป็นผลตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นตัวแทนสมาชิกครอบครัวเป้าหมาย ทำให้เกิดความเข้าใจในคุณลักษณะเฉพาะของความอยู่ดีมีสุขในบริบทของครอบครัวไทย ผลลัพธ์จากการศึกษาเชิงคุณภาพได้ข้อมูลที่มีฉากและเหตุการณ์ประสบการณ์ชีวิตของผู้ถูกศึกษา การวิจัยนี้จึงใช้วิธีการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงบรรยายด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative description)¹⁶ ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อสร้างเครื่องมือในการศึกษาในการวิจัยเชิงปริมาณตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลทั้งนี้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิจัยเชิงบรรยายด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการวิเคราะห์ตามเนื้อหาที่ผู้ให้ข้อมูลนำเสนอความคิดโดยไม่เน้นการตีความ และได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลได้รับการคัดเข้าศึกษาตามคุณสมบัติที่กำหนด ผลการศึกษาจึงเป็นการรับรู้เชิง

อัตวิสัยของสมาชิกครอบครัวถึงองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้วยการสนทนากลุ่มสมาชิกครอบครัวผู้ให้ข้อมูลรวมถึงการสังเกตพฤติกรรมปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูลประกอบการสนทนากลุ่มเพื่อทราบถึงข้อมูลเชิงลึกถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลร่วมกับการถอดเทปการบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ^{17,18} นำสู่ผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้ได้กลุ่มเนื้อหา^{19,20} การวิจัยเชิงบรรยายด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพนี้จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมตามกรอบคำถามการวิจัยในการพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้ในการศึกษาโดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณในระยะต่อมา

วิธีการวิจัย และ พื้นที่ศึกษา

ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ได้ผลการศึกษาจาก 5 พื้นที่สุ่มตามสถานะทางเศรษฐกิจที่สูงสุดและที่ค่อนข้างต่ำสุดและครอบคลุมจังหวัดที่นับว่าสามารถสะท้อนภาพความเป็นประเทศไทยได้ครั้งนี้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ คือ การสังเกต การสนทนากลุ่มตามแนวคำถามกึ่งโครงสร้างซึ่งเริ่มการสนทนากลุ่มด้วยการสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้นำการสนทนากับผู้ให้ข้อมูล ให้เล่าความเป็นมาของครอบครัว จากนั้นสอบถามว่าการที่ครอบครัวอยู่ดีมีสุขนี้คิดว่าเป็นอย่างไร คิดว่าช่วงไหนที่ครอบครัวมีความอยู่ดีมีสุขมากที่สุด และ ช่วงไหนที่ครอบครัวมีความอยู่ดีมีสุขน้อยที่สุด คิดว่าลักษณะของครอบครัวอยู่ดีมีสุข เป็นอย่างไร คิดว่ามีส่วนประกอบอะไรบ้างที่ทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข และ ช่วยยกตัวอย่างของการมีครอบครัวอยู่ดีมีสุขหรือสิ่งขับเคลื่อน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นนักศึกษาทั้งปริญญาโทและปริญญาเอกที่มีภูมิลำเนาในแต่ละพื้นที่จำนวน 10 คน ผู้ซึ่งสามารถพูดภาษาท้องถิ่นที่ศึกษาได้ ทุกคนผ่านการฝึกอบรมการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพมาเป็นอย่างดีจากผู้รับผิดชอบโครงการในระยะก่อนการเก็บข้อมูลจริง มีการทดลองใช้แนวคำถามและแก้ไขในทุกพื้นที่เพื่อให้แนวคำถามมีความไวต่อการนำการสนทนาและตอบโต้การวิจัย

มากที่สุด ในการสนทนากลุ่ม ใน 5 พื้นที่ๆ ละ 2 จังหวัด/เขต แต่ละจังหวัด/เขต แบ่งเป็น 2 อำเภอ/แขวง รวม 20 อำเภอ/เขต แต่ละอำเภอ/เขต จัดกลุ่มการสนทนา 2 กลุ่ม กลุ่มชาย กลุ่มหญิง มีอายุแบ่งเป็นช่วงวัยรุ่นอายุ 18-30 ปี วัยกลางคนอายุ 31-59 ปี และ วัยสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป กลุ่มละ 6-10 คน รวมทั้งสิ้น 40 กลุ่ม จำนวน 310 คน^{16,19} ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลมีการคัดสรรตามคุณลักษณะ (theoretical sampling) จำแนกตามความหลากหลายของลักษณะครอบครัว ได้แก่ ช่วงการสร้างครอบครัวใหม่ (ครอบครัวที่เพิ่งแต่งงาน) ช่วงใช้ชีวิตครอบครัว (เลี้ยงลูก ทำงานเพื่อเลี้ยงลูก) ช่วงลูกแยกย้ายไปมีครอบครัวใหม่ (พ่อแม่อยู่ตามลำพัง คู่ชีวิตเสียชีวิตเหลือเฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง) ซึ่งผู้เข้าร่วมในการเก็บข้อมูลมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกันทั้งในพื้นที่เขตอำเภอเมืองและต่างอำเภอ

ผู้ให้ข้อมูล เป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีคุณลักษณะร่วมทางเศรษฐกิจที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ 5 ภูมิภาคซึ่งสุ่มเลือกจังหวัดตามข้อมูลรายได้รวมสูงและรายได้รวมน้อย (ประกอบด้วย ยะลา สุราษฎร์ธานี สุโขทัย เชียงใหม่ ราชบุรี จันทบุรี นครราชสีมา และ นครพนม) และ กรุงเทพฯ เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (purposive sampling) มีคุณสมบัติ ดังนี้ มีเชื้อชาติไทย ได้ยินปกติสามารถสื่อสารภาษาไทยและให้ข้อมูลได้ รับทราบรายละเอียดของการวิจัยและยินยอมเข้าร่วมวิจัย สำหรับเกณฑ์พิจารณาในการคัดออกประกอบด้วย เป็นผู้ที่ได้รับยาในการรักษาโรคทางจิตเวช หรือมีประวัติใช้สารเสพติดในปัจจุบันหรือก่อนหน้าที่จะเข้าร่วมวิจัย 1 ปี หรือผู้ที่อยู่ในสภาพไม่สามารถรับรู้หรือให้ข้อมูลได้

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากข้อมูลบันทึกการสังเกตความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวและการถอดเทปบันทึกเสียงแบบคำต่อคำการสนทนากลุ่ม ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูลและครอบครัว การให้ความหมายและการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว และ วิเคราะห์

แก่นความคิด เปิดรหัสคำ แล้วจัดกลุ่มความหมาย^{17,18} สร้างแก่นความคิด แล้วตรวจสอบความสอดคล้องผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาในกลุ่มผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ใช้หลักการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของลินคอร์น และ กูบา²⁰ มีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ความหลากหลายหลายทางคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล การอ้อมตัวของข้อมูล และ theoretical sampling²⁰ ขึ้นอธิบายและตีความสถานการณ์ คณะผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยร่วมกันวิเคราะห์การรับรู้ การให้ความหมาย ประสพการณ์ครอบครัวที่เผชิญ และ ในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอนได้คำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล และ ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหิดล (เลขที่ 2559/393-ID06-59-35ย) ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและความเป็นธรรม ปฏิบัติตามแนวทางที่คณะกรรมการฯ กำหนดทุกประการ²¹

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ข้อมูลทั่วไปและบริบท

ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นตัวแทนครอบครัว จำนวน 310 คน ประกอบด้วยผู้อาศัยในภาคเหนือ ร้อยละ 20.8 ภาคกลาง ร้อยละ 22.6 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 22.3 ภาคใต้ ร้อยละ 23.2 และ กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 11.3 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 50.6 มีอายุเฉลี่ย 46.8 โดยมีอายุต่ำสุด 15 ปี และ สูงสุด 82 ปี มีรายได้เฉลี่ยครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลภาคเหนือ 13,372.7 บาท ภาคกลาง 15,674.6 บาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 10,672.5 บาท ภาคใต้ 18,066.0 บาท และ กรุงเทพมหานคร 23,860.6 บาท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกร/ประมง ร้อยละ 35.0 รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 18.0 ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 31.0 และ ชั้นมัธยมศึกษา ร้อยละ 30.0

ภาพจากการสังเกตความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในแต่ละพื้นที่ที่ศึกษา พบว่า สภาพวิถีชีวิตของครอบครัว

ในภาคเหนือและภาคอีสานมีความคล้ายคลึงกันที่สมาชิกครอบครัววัยหนุ่มสาวต้องออกไปทำงานต่างถิ่นเพื่อจุนเจือครอบครัวคล้ายกับการไปหาประสบการณ์เรียนรู้โลกกว้างเป็นปริญญานิพนธ์ แล้วย้ายกลับมาอยู่บ้านเมื่อต้องกลับมารับผิดชอบดูแลลูกที่เติบโตหรือสมาชิกผู้สูงอายุในครอบครัว เป็นพื้นที่ที่ให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโสและการอุทิศตนเพื่อครอบครัวอยู่ดีมีสุขแม้บางครั้งมีความขัดแย้งตาม ส่วนวิถีชีวิตครอบครัวภาคกลางส่วนใหญ่มีอาชีพ รับจ้าง ค้าขาย และ ครอบครัวชาวสวน มีทั้งครอบครัวเดี่ยวและขยาย ผู้อาวุโสที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ห่วงใยหลาน เพราะมีอาชีพที่ขาดหลักประกันด้านความมั่นคงทำให้ขาดความอยู่ดีมีสุข สำหรับผลจากการศึกษาในภาคใต้สังเกตได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม และ ศาสนาพุทธในพื้นที่จังหวัดยะลามีสภาพที่ดีกว่าในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนพื้นที่ยะลามีการใช้ความรุนแรงในทุกพื้นที่ ทำให้ครอบครัวได้รับผลกระทบมาก ผู้ให้ข้อมูลระบุว่าอยากเห็นนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเยียวยาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในพื้นที่ที่มีการใช้ความรุนแรงเพราะครอบครัวเหล่านี้อยู่ในสภาวะที่ยากลำบากมีปัญหาซับซ้อน

องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว และคุณลักษณะของแต่ละองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุข

พบว่าองค์ประกอบร่วมของความอยู่ดีมีสุขที่ได้จากทุกพื้นที่ ได้ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ประกอบด้วยปัจจัย 9 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสัมพันธภาพ 2) ด้านการดูแลสุขภาพ 3) ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ 4) ด้านเศรษฐกิจ 5) ด้านการศึกษา 6) ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา 7) ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน 8) ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และ 9) ด้านบทบาทหน้าที่ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ด้านสัมพันธภาพ

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านสัมพันธภาพเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข เป็นการ

ที่สมาชิกในครอบครัวมีการแสดงออกถึงความรักความเอาใจใส่ระหว่างกัน ทั้งในยามปกติ ยามเจ็บป่วย และมีปัญหา ยอมรับและเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ให้เกียรติกันและไม่มีการใช้อำนาจเหนือกันสื่อสารกันอย่างมีคุณภาพ และทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในบ้านและนอกบ้านอย่างสม่ำเสมอ ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญแก่เรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ได้ระบุถึงความสำคัญของการที่สมาชิกอยู่ด้วยกัน ให้ความสำคัญเครือญาติ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีความเข้าใจกัน ให้เกียรติกัน มีความรักให้กันและกัน มีการสื่อสารไม่ขัดแย้ง มีความซื่อสัตย์ ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบุว่าครอบครัวต้องมีความซื่อสัตย์ มั่นคงต่อกัน มีสัมพันธภาพเชิงบวกสื่อสารที่ดี โกล่ล้น ซึ่งสอดคล้องกับงานที่เคยศึกษาในภาคอีสานที่ระบุว่า “สุขหย่อนลูกเต้าพี่น้องตมโฮม” หรือ การมีครอบครัวอบอุ่น²² ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ สมาชิกทำกิจกรรมร่วมกัน เข้าใจกัน อดทนอดกลั้น การสื่อสารที่ดี ชื่นชมให้กำลังใจกัน ไม่ทะเลาะกัน ให้อภัย ซื่อสัตย์ช่วยเหลือกัน ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ ครอบครัวพร้อมหน้า มีเวลาให้กัน ร่วมกันทำกิจกรรม เข้าใจกัน พุดคุยกันด้วยเหตุผล ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ให้กำลังใจกัน ช่วยกันแก้ปัญหา สมาชิกที่อยู่ไกลไม่หนีหาย ถ้อยทีถ้อยอาศัย ให้อภัยกัน ผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา ลูกหลานเชื่อฟัง มีเหตุผล มีความเข้าใจกัน รู้ใจกัน ไม่สร้างปัญหาต่อกัน มีการปรับทุกข์ซึ่งกันและกัน เกื้อหนุนดูแลเอาใจใส่ มีความรัก ลูกไม่เกเร สามัคคีซื่อสัตย์ต่อกัน

การมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญของการมีความอยู่ดีมีสุขในครอบครัว ในระหว่างการสนทนากลุ่ม เมื่อพุดคุยกันเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว มีหลายกลุ่มที่นำมาซึ่งอารมณ์สะท้อนใจ

หลังน้ำตาทั้งเพศชาย และ หญิง โดยผู้ให้ข้อมูลระบุว่าสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวมีความสำคัญในสมาชิกครอบครัวทุกเพศ ทุกวัย ทุกพื้นที่ และ ทุกศาสนา ได้แก่ พฤติกรรมที่ให้ความสำคัญ ยอมรับนับถือผู้ใหญ่ในครอบครัว ให้ความรัก สื่อสารแบบทางบวก มีความซื่อสัตย์ ให้ความใกล้ชิด ทำกิจกรรมร่วมกัน ชื่นชมให้กำลังใจแก่กัน ให้อภัย ไม่ทะเลาะกัน ช่วยกันแก้ปัญหา แสดงความรัก ความห่วงใยต่อกัน เมื่อถามว่า “อะไรที่เป็นยอดปรารถนาของคุณที่อยากได้จากสมาชิกครอบครัว” ผู้สูงอายุหญิงในภาคอีสาน 62 ปี ตอบว่า “คือการที่มีลูกหลานคอยดูแลห่วงใย ตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ที่เลี้ยงดูกันมา” หรือ ชายอายุ 70 ปี ในภาคเหนือระบุว่า “เวลาที่มีความสุขมากคือวันที่ลูกหลานมารวมตัวกัน อย่างวันแม่ มีลูก ๆ หลาน ๆ มากอดมาหอมอย่างนี้ ก็กินอะไรก็เรียก ย่า อย่างนั้นอย่างนี้ ก็รวมตัวกัน ลูก ๆ ก็จะช่วยพามา เราก็มีความสุขไปเลย ได้รับความรักจากลูก ๆ หลาน ๆ เออ เขายังเคารพเราอยู่” หรือ ชายในภาคใต้ อายุ 40 ปี ระบุว่า “ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง พูดจาดีต่อกัน” นอกจากนี้ หญิงภาคกลาง อายุ 35 ปี ระบุว่า “การที่สามีภรรยามีความซื่อสัตย์ต่อกัน” ในขณะที่ชาย กทม. 40 ปี ระบุว่า คือ “การที่ต่างความเข้าใจต่อกัน ไม่สร้างปัญหาให้คนในครอบครัว”

ด้านการดูแลสุขภาพ

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการดูแลสุขภาพ หมายถึงการที่สมาชิกครอบครัวมีสุขภาพที่ดี ให้ความสำคัญของการดูแลสุขภาพ มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี หลีกเลี่ยงพฤติกรรมกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ และทางเพศ ไม่มีการติดสารเสพติด มีภาวะสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่มีการเจ็บป่วยหรือความพิการที่รุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อการทำบทบาทหน้าที่ และดำเนินชีวิตประจำวัน ตามคำขวัญที่นำมาณรงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาพว่า “สุขภาพดีไม่มีขาย ถ้าอยากได้ต้องทำเอง” ดูเหมือนว่า ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญแก่เรื่องสุขภาพว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว โดยผู้ร่วมวิจัยใน

การสนทนากลุ่มจากภาคใต้ระบุความสำคัญของการที่ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ลูกไม่ติดยาเสพติด ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสนทนากลุ่มจากภาคอีสานระบุว่า สุดยอดปรารถนาของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ไม่มีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย “แข็งแรงไปได้มาได้” ซึ่งสอดคล้องกับงานที่เคยศึกษาในภาคอีสานที่ระบุว่า “สุขหย่อนบมิโรครภัยไปได้มาได้” หรือ การมีสุขภาพดีไม่เป็นผู้พึ่งพา²² ส่วนการสนทนากลุ่มจากภาคกลางระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ สมาชิกไม่มีโรครภัย ไม่เจ็บป่วย ไม่ดื่มสุรา ไม่ติดยาเสพติด ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ สมาชิกมีสุขภาพแข็งแรง ทำกายแข็งแรงใจเป็นสุข มองโลกในแง่ดี การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ไม่มีโรครภัย ไม่เจ็บป่วย

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมองว่าการที่สมาชิกครอบครัวมีสุขภาพดี ทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข กลุ่มผู้มีอายุน้อย มักแสดงความกังวลกับสมาชิกครอบครัวสูงวัยในครอบครัวที่มีปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะสมาชิกครอบครัวที่มีพฤติกรรมสุขภาพไม่เหมาะสม ดื่มสุรา ติดบุหรี่ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุ มักแสดงความกังวลกับสุขภาพตนเองที่เริ่มมีปัญหา และ กังวลถึงสวัสดิการตนเองในอนาคตเมื่อปัญหาสุขภาพมีความรุนแรงมากขึ้น ตัวอย่างการให้ความสำคัญเรื่องสุขภาพของผู้ให้ข้อมูลชายภาคเหนือ อายุ 62 ปี ที่กล่าวว่า “...เราอายุปุนนี้แล้วทำงานด้านการสังคม ให้ความสำคัญมีสุข คือ 1 โรครภัยอย่าได้มาเบียดเบียน อยู่แบบสบายใจ ดูแลชาวบ้านพี่น้อง เข้ากับชาวบ้าน เข้ากับสังคม.... อายุ 80 เป็นก้อยอยากมีสุขภาพที่ดีแข็งแรง อายุยืนยาวเป็น 120 ปี (หัวเราะ) อย่างป้อเนี้ยก้อยอยากหื้อสุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรครภัยไข้เจ็บ ถ้าสุขภาพแข็งแรงก้อยสบายใจ ถ้าสุขภาพบแข็งแรงก้อยตักใจต่อ....(หัวเราะ)” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากภาคอีสาน 45 ปี กล่าวว่า “อยากให้ตัวเองแข็งแรงออกกำลังกายกับอนามัยทุกวัน เขาพาทำอะไรทำ เป็น อสม. ด้วย” ส่วนสตรี อายุ 42 ปี จาก

ภาคอีสาน กล่าวว่า “อยากสุขภาพดี ๆ อยากอายุยืนได้ เห็นหลาน ๆ โต ตอนนี้เลี้ยงหลาน พ่อแม่เขาไปทำงาน กรุงเทพฯ” ส่วนสตรีอายุ 62 ปี จากภาคกลาง กล่าวว่า “(ความอยู่ดีมีสุข คือ) แข็งแรง...มีผักกินผัก มีลูกดี ดูแลแม่ดีพาไปตรวจสุขภาพ...”

ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ คือ ความสามารถของครอบครัวในการตระหนักถึงคุณค่าหรือความดีงามของการมีชีวิต ครอบครัวร่วมกันของสมาชิกครอบครัว การมีหรือยึดถือหลักคำสอน (ทางศาสนา) คุณธรรม ปรัชญาชีวิต ค่านิยมความเชื่อหรือจารีตประเพณีที่ดีงามของสังคม รวมถึงสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ครอบครัว จนกลายเป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตที่สมาชิกครอบครัวต่างยึดถือปฏิบัติร่วมกัน อันนำมาซึ่งความสุขในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกครอบครัว

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มทุกพื้นที่ให้ความสำคัญแก่เรื่องการพัฒนาทางจิตวิญญาณในครอบครัว ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว การที่ครอบครัวมีการด้านการพัฒนาที่กลมกลืนสมาชิกทางด้านจิตวิญญาณ ให้สมาชิกครอบครัวมีจิตวิญญาณค่านิยมที่ดี เป็นการลงทุนระยะยาวที่ทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ระบุความสำคัญของ การที่สมาชิกครอบครัวได้รับการสั่งสอนอบรมให้มีน้ำใจเอื้ออาทร มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ คือ ในหลวง มีแรงบันดาลใจ ในการได้ทำความดี มีปรัชญาชีวิต ปฏิบัติตามศาสนา สามัญคุณบรรยาของเราและลูกแม่ดูแลสามีเพราะเชื่อทำได้ดีและเชื่อในโลกหน้า ดังตัวอย่างคำพูดของชายวัย 62 ปี จากสุราษฎร์ธานี ระบุว่า “พวกเราเชื่อและสอนให้ลูกหลานทำตามคำสอนของศาสนาและตามรอยในหลวงรับสั่งเรื่องความพอเพียง” ในขณะที่ ผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบุความสำคัญของ การที่มีความคิด ความเชื่อที่เหมาะสม เชื่อและนับถือในบุคคลที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณท้องถิ่น ดังตัวอย่างคำพูดของชายวัย 65 ปี จากนครราชสีมา

ระบุว่า “ลูกหลานเราก็สั่งสอนให้มีศีลมีธรรม คนโคราช มีศีลห้ามียาโม” ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลจากเรณูนคร จังหวัดนครพนมทุกคนให้ความสำคัญแก่ “ปู่ลา” ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาว “ผู้ไท” มีงานประจำปีสมโภชปู่ลาในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 12 สตรีวัย 42 ปี กล่าวว่า “ลูกหลานทุกคนขึ้นสืบทอดไปสืบทอดให้หันหน้าไปทางที่ตั้งหอปู่ลา ยกมือบอกให้ปู่วยพรไปดีมาดี ประสพผลที่ตั้งใจ” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่พ่อแม่ลูกเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวกัน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่กัน มีประเพณีวัฒนธรรมที่ทำให้คนมารวมกัน (หรือ ประเพณีกินข้าวห่อ) สตรีวัยสูงอายุระบุว่า “ก็พาทำวัดคุณธรรมอยู่ ก็มีพ่อแม่ก็พาออกไป” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ครอบครัวยึดหลักคำสอนของศาสนา เกื้อกูลช่วยเหลือสังคม ให้ความรู้สึกรักมีคุณค่า การดูแลสมาชิกในครอบครัว ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ในวงจรชีวิตครอบครัว ภาคภูมิใจในความสำเร็จของชีวิต ดังตัวอย่างชายวัย 54 ปี กล่าวว่า “(เฮา)...ชาวบ้าน พบปะ อู้คุ้ยกัน ดั่งวันนี้จะอู้กันเรื่องงานวัดงานวา ช่วยเหลือ มันเป็นวังคนในชนบทเนอะ มีหยังก้อปะคุ้ยกัน...เยดีหื้อลูกหัน” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การไม่ระแวงซึ่งกันและกัน มีความสามัคคี เป็นคนดี ภูมิใจที่เลี้ยงลูกดี เป็นคนดี มีธรรมะในใจ มีสติ มีจิตใจมั่นคง ปลอ่ยวาง มีความอดทน

ด้านเศรษฐกิจ

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ คือ การที่ครอบครัวมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มีทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีชีวิตอย่างมีความสุข มีรายได้อย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนการใช้จ่าย มีเงินออม อาจมีหนี้หรือไม่ก็ได้ แต่มีการจัดการที่เหมาะสม ผลจากการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลจากภาคใต้ที่นับถือศาสนาอิสลามประสบปัญหาเรื่องหนี้สินน้อยต่างจากภาคอื่นทุกพื้นที่ อาจจะเนื่องมาจาก คำสอนทางศาสนาอิสลาม ที่มีคำสอนเกี่ยวกับ

การแลกเปลี่ยน การซื้อขาย การกู้ยืม การจำนำ ฯลฯ มิให้มีการนำทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ถูกต้อง ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่จำเป็นการกดโกง การแย่งชิง ยักยอก การหยิบยืม สิ่งที่ได้มาทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นหนี้สินที่ต้องชดใช้คืนแก่เจ้าของสิทธิ จะปล่อยให้ผ่านไปไม่ได้²³

ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจครอบครัวว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีงานทำของคนในครอบครัวที่ถือว่าทั้งช่วยให้ครอบครัวมีรายได้ และเป็นหน้าเป็นตาทางสังคมของครอบครัว หากมีคนใดคนหนึ่งไม่ทำงานทำ ถือว่าเป็นภาระของครอบครัว บางคนนอกจากไร้งาน ไร้อาชีพแล้วยังเกรงไม่รับผิดชอบอีก สร้างความทุกข์ เหนื่อยยากแก่ครอบครัวเป็นอันมาก ผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ให้ความสำคัญของเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุขมีรายได้ พอเพียง ไม่มีหนี้สิน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ในขณะที่ความเชื่อของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นอิสลาม เชื่อว่าการที่ครอบครัวมีเศรษฐกิจดีเกิดจากการสะสมบุญ ที่ต้องทำดีในชาตินี้เพื่อชาติหน้าจะได้มีทุนทางเศรษฐกิจที่อยู่ตามธรรมเนียมชีวิตของระบอบ ผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบอบความสำคัญของเศรษฐกิจที่ดีของครอบครัวทำให้อยู่ดีมีสุข เพราะการที่ไม่มีหนี้สิน มีปัจจัยสี่ครบ และมีเงินออม ดังตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสตรีวัย 72 ปีจากภาคอีสานกล่าวว่า “ไม่ถึงกะไรรวย แค่ลูกหลานส่งเงินมาให้ มากอดมาหอม แค่นี้ครอบครัวเราก็อยู่ดีมีสุขแล้ว” ซึ่งสอดคล้องกับงานที่เคยศึกษาในภาคอีสานที่ระบุว่า “สุขหย่อนมีข้าวกิน มีสินกำ มีเงินค่า ค่าเือนหลังใหญ่ มีของใช้อยู่เต็ม” หรือการมีข้าวกินมีเงินใช้²² ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การมีเศรษฐกิจดีมีรายได้ดี ไม่มีหนี้สิน ไม่ต้องร่ำรวยมาก แง่ใช้ชีวิตอย่างเพียงพอ ก็มีความสุข ดังตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสตรีวัย 48 ปีจากภาคกลางกล่าวว่า “ส่วนแฟนนี่ก็เปลี่ยนกันจากทำหน้าที่หาเงินเข้าบ้านมาเป็นพ่อบ้านแทน ส่วนเราก็

เป็นเสาหลักในการที่จะหาเงินเข้าบ้าน” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การมีเศรษฐกิจดี การที่ครอบครัวกินอิ่ม นอนอุ่น ดังตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลชายวัย 64 ปีจากภาคเหนือกล่าวว่า “ทำมาหากิน หื้ออยู่ด้วยกัน หื้อมีความสุข...” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การมีเศรษฐกิจดี มีกิน มีใช้ มีเงินพอใช้ ลูกเลี้ยงดูแลพ่อแม่เป็นอย่างดี

ด้านการศึกษา

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการศึกษา คือ ความสามารถทางการศึกษา โอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ การสนับสนุนทางการศึกษา และปัญหาอุปสรรคทางการศึกษาของสมาชิกครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญแก่ด้านการศึกษาของสมาชิกครอบครัวว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ให้ความสำคัญแก่องค์ประกอบด้านการศึกษามาก ระบอบความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่สมาชิกครอบครัวได้เรียนหนังสือจนจบปริญญาตรี ส่วนผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบอบความสำคัญของการศึกษาว่าสิ่งที่ใฝ่ฝันคือ ต้องการให้ลูกสามารถเรียนจนจบปริญญาตรี แต่ความฝันมักไม่เป็นจริง ด้วยสาเหตุหลายประการ ดังตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสตรีวัย 43 ปีระบุว่า “เสี่ยงลูกมาคนเดียว พ่อเขาทิ้งไป เรากะอดส่ำกัดฟันส่งเสียลูกจนจบทั้งสองคน ภูมิใจที่สุด บอกลูกแม่ไม่มีมรดกไร แต่ให้อาชีพลูกไปทำกิน” เช่นเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางที่ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ลูกได้เรียนหนังสือ มีการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความคาดหวังในชีวิต คือ การส่งเสียให้ลูกเรียนสูงๆ ทดเทียมหน้าตาในสังคม แต่กลับพบความล้มเหลว ดังตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลชายวัย 56 ปีระบุว่า “เอาคนนี่ละจะเป็นที่พึ่งพาได้อยู่มากได้สัก 2 ปี ก้อมีลูกตื้ใจสุด ๆ ตอนทีลูกเรียนจบรับปริญญาทั้ง 2 คน เสาส่งเค้ถึงฝั่งละ มาถึงจุดตื้ใจละ” ผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่มีลูก

เรียนจบเพราะจะทำให้หางานทำได้

ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านหลักประกันความมั่นคงและการพึ่งพา คือ การที่ครอบครัวมีหลักประกันความมั่นคงเกี่ยวกับความมั่นคงด้านด้านที่อยู่อาศัย ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการจากรัฐ การมีอิสระเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และการพึ่งตนเองได้ของครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญแก่ด้านความมั่นคงและการพึ่งพาของสมาชิกครอบครัวว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ระบุความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่สมาชิกครอบครัวมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ปู่ย่าตายาย มีความรับผิดชอบ มีการงานทำมั่นคง มีรายได้เพียงพอ มีความเอื้อเฟื้อของคนในชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบุความสำคัญของความมั่นคงของสมาชิกครอบครัวด้วยการมีงานทำ ดังผู้สูงอายุสตรีวัย 72 ปี จากภาคอีสานระบุว่า “ความหวังสุดท้ายคือการที่ลูกสักคนกลับมาดูแลเมื่อเจ็บป่วยพาไปหาหมอ” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางที่ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่มีบ้านอยู่เป็นของตนเอง มีงานทำมั่นคง ดังผู้สูงอายุจากภาคกลางเล่าว่า ครอบครัวตนเองไม่มีความอยู่ดีมีสุขเพราะ “พ่อแม่เป็นคนเล่นพนัน เล่นจนหมดก็กลับบ้าน พ่อก็กินเหล้าชีวิตป่า กว่าจะจบ ป.4 ก็ไปมั่งไม่ไปมั่ง หยุตเลี้ยงน้องตั้งได้ไม่ค่อยมีกินโรงเรียน ข้าวก็ไม่ค่อยมีกิน ลุงใกล้บ้านก็ให้ข้าวมาปากก็ต้มข้าวใส่เกลือให้น้อง 5 คนกินปากก็ไม่ได้อีก พ่อเค้กขายที่ย้ายมาอยู่ที่นี่ ย้ายมาอยู่แม่ก็ขายจนไม่เหลือเท่าไร” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความคาดหวังในชีวิต คือ การมีงานทำ มีปัจจัยสี่ครบ มีการงานทำ ไม่มีหนี้สิน พึ่งตนเองได้ ต้องการสวัสดิการทางสังคม ดังผู้สูงอายุสตรีวัย 65 ปี จากภาคเหนือระบุว่า “ดีมีความสุขนั้นกะคือลูกบ่าวได้ทำงานแล้ว ได้ทำงานเป็นหลักเป็นแหล่ง” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ ความมั่นคง

ที่มีบ้านเป็นของตนเอง ลูกมีงานทำ ไม่เป็นหนี้ ไม่เป็นภาระของใคร และ ให้การดูแลพ่อแม่ตอนแก่เฒ่า

ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน หมายถึง สภาพการณ์ที่ครอบครัวได้อาศัยอยู่ในชุมชนที่คนในชุมชนมีน้ำใจให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการยอมรับเข้าใจซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมร่วม กัน เป็นชุมชนที่ปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด อบายมุข และภัยธรรมชาติ มีการสืบ ทอดวัฒนธรรมประเพณี มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือและสิ่งอำนวยความสะดวกจากหน่วยงานภาครัฐ

ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญแก่ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชนว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัว ทุกพื้นที่จากภาคใต้ให้ความสำคัญกับปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด และ ระบุว่าเป็นปัญหาร่วมของประเทศไทย โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ระบุความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ครอบครัวอยู่ในชุมชนมีศาสนา วัฒนธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นศูนย์รวมจิตใจ มีทรัพยากร คนในชุมชนช่วยเหลือกัน ปัญหาที่กลั้มากทำให้ไม่อยู่ดีมีสุข คือ ชุมชนครอบครัวไม่ปลอดภัย ผู้สูงอายุชายระบุว่า “ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด กลั้มากที่สุด เคยประชุมกับหน่วยงานภาครัฐในเรื่องนี้ หน่วยงานต่าง ๆ เกี่ยวกันว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง (เหตุผลที่อ้างคือ ไม่มีเงินเติมน้ำมันที่จะมาขับรถเวียนดูเหตุการณ์ในหมู่บ้าน) กลั้วจะทำงานทับเส้นกัน ระหว่างตำรวจภูธร กับตำรวจ ทช. หน่วยงานภาครัฐผลั้การให้ชุมชนดูแลกันเอง” ส่วนผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบุความสำคัญของการที่ครอบครัวอยู่ในชุมชนที่ปลอดภัยมีความสุข แบ่งปัน สืบทอด ประเพณี ปลอดภัยบุหรือบายมุข ซึ่งสอดคล้องกับงานที่เคยศึกษาในภาคอีสานที่ระบุว่า “สุขหย่อนสังคมร่วมใจเสียสละเพื่อส่วนรวม” หรือ การอยู่ในสังคมที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม²² ผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางที่ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ชุมชน

มีประเพณีที่ทำร่วมกันชุมชนช่วยเหลือกัน ปลอดภัย เสพติด ยาเสพติดได้ช่วยเหลือกัน โดยผู้ให้ข้อมูลวัย กลางคนจากภาคกลางระบุว่า “ชุมชนเราดี...มีการ ร่วมใจทำบุญกลางบ้านปีละครั้ง.....ป็นเป็นหุ่นเป็น ตัวแทนของคนในบ้าน ป็นเป็นหมา แมว ข้าวของเครื่อง ใช้ มีสวดมนต์เย็น สวดพระพุทธรูป...ทำบุญ พระก็ จะมาเจริญภาวนาให้เรา เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีออก จากบ้านเราไป...เป็นเหมือนกุศลบายของคนสมัครก่อน ว่าให้คนในชุมชนได้มาอยู่ร่วมกัน ร่วมมือร่วมใจกัน” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของ ครอบครัว คือ การที่ครอบครัวอยู่ในชุมชนที่มีการช่วย เหลือกัน ปราศจากยาเสพติด วัยรุ่นไม่เที่ยวเตร่ ดัง ตัวอย่างคำพูดของผู้สูงอายุชายจากภาคเหนือว่า “ดี มี ความสุขที่ได้เอื้อเฟื้อต่อชาวบ้านที่มอวลชนที่เป็นปฐู สอนหือเป็นได้รู้ สอนหือเป็นได้รู้ กล่าวที่จะพูดกล่าวที่จะ ทำในสิ่งที่ถูกต้อง นี่คือพลังที่ช่วยหือทุกวันนี้มีความสุข...” ส่วนผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดี มีสุขของครอบครัว คือ ความเข้าใจกันของคนในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อกัน ยาเสพติดในชุมชนเข้าใจกันไม่ วิพากษ์วิจารณ์ให้เสียหาย

ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการดำเนิน ชีวิตอย่างพอเพียง คือ การที่สมาชิกครอบครัวดำเนิน ชีวิตอย่างพอประมาณ ใช้จ่ายเงินตามความจำเป็น สั่งสอนให้สมาชิกครอบครัวขยันหมั่นเพียร รับผิดชอบ มีการอดออม ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญแก่ด้านการ ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความ อยู่ดีมีสุขของบุคคลและครอบครัวซึ่งเป็นการได้รับ อิทธิพลทางการสอนของศาสนาพุทธที่ให้ยึดหลักทาง สายกลาง “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติสาย กลาง หรือหลักการที่ว่าด้วยความสมดุล (สมตา) อัน เป็นลักษณะอันเป็นสากลของสรรพสิ่ง “สมชีวิตา โทติ” ความเป็นผู้เลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะสมตามพระพุทธ สุภาษิตที่สื่อให้เห็นคำสอนให้ผู้คนมีความสุขจาก “ความพอเหมาะ” “ความพอเพียง” อันนำไปสู่ความ

เพียงพอ หากพิจารณาถึงความหมายแล้วมีความสอดคล้อง กับปรัชญา “ความพอเพียง” ตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานไว้เพื่อ นำไปสู่ “ความอยู่ดีมีสุข” หรือ “คุณภาพชีวิต” ของ ประชาชนและครอบครัวซึ่งพสกนิกรทุกคนทุกวิชาชีพ ควรซึมซับรับน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมสู่การปฏิบัติ²⁴ โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ระบุความพอเพียงตามปรัชญา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ส่วนผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบุความสำคัญของการที่ ครอบครัวอยู่อย่างมีความพอเพียง ไม่วังตามกระแส โดยผู้ให้ข้อมูลวัยสูงอายุชายระบุว่า “การทำ (อาหาร กิน) เองแทนที่จะซื้อ ครอบครัวต้องช่วยกันแก้ไข ปัญหาทั้งครอบครัว จะทำให้เกิดความรับผิดชอบ... (พอเพียง) ช่วยกันประหยัด” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลาง ที่ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การอยู่แบบ พอเพียง โดยชายสูงอายุจากภาคกลางระบุว่า “เราสอน อยู่ ให้ลูกพอเพียงไหม (รุ่นลูก) มันก็พอเพียง แต่ หลานไม่พอเพียง มันก็ทำไปแบบนั้นแหละ พอเรา เผลอ มันก็ไป KFC (มันไม่พอเพียง)” ผู้ให้ข้อมูลจาก ภาคเหนือ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การ ที่ครอบครัวยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีวินัยในการ ใช้จ่าย ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลในกรุงเทพฯ ระบุว่า ความ อยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การอยู่แบบพอเพียง มีชีวิต เรียบง่าย อยู่แบบพอดี ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด

ด้านบทบาทหน้าที่

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการทำบทบาท หน้าที่ หมายถึง พฤติกรรมที่สมาชิกครอบครัวปฏิบัติ เป็นประจำในการทำหน้าที่ครอบครัวเพื่อคงไว้ความ สมดุลของครอบครัว ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ การ ทำงานบ้าน การอบรมเลี้ยงดูบุตร การจัดความสมดุล ครอบครัว การแก้ปัญหาและการดูแลสมาชิกเจ็บป่วย ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญแก่ด้านบทบาท หน้าที่ในครอบครัวว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่ดีมี สุขของบุคคลและครอบครัว โดยผู้ร่วมวิจัยในภาคใต้ ระบุสมาชิกทุกคนทำหน้าที่เหมาะสม ซึ่งในอดีตถือว่า

ฝ่ายชายทำหน้าที่หาเงิน และ ฝ่ายหญิงดูแลบ้านเลี้ยงลูก แต่แนวคิดปัจจุบัน หญิงชายทำบทบาทหน้าที่เท่าเทียมกัน ส่วนประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลภาคอีสาน ระบุความสำคัญของการที่สมาชิกครอบครัวต่างทำหน้าที่ตนเอง หากลูกคนใดดูแลพ่อแม่ที่เจ็บป่วย ลูกคนอื่นต้องทำหน้าที่หาเงินส่งเสีย หรือ พ่อแม่ที่ไปทำงานหาเงินและฝากลูกให้ปู่ย่าตายายเลี้ยง พ่อแม่เด็กต้องส่งเงินสมำเสมอ ไม่เช่นนั้นครอบครัวไม่สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ผู้ให้ข้อมูลจากภาคกลางที่ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การแบ่งเบากะกัน สู้ไปด้วยกัน แบ่งภาระความรับผิดชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสตรีวัยกลางคนระบุว่า “ส่วนแฟนนี่ก็เปลี่ยนกันจากทำหน้าที่หาเงินเข้าบ้านมาเป็นพ่อบ้านแทน ส่วนเราก็เป็นเสาหลักในการที่จะหาเงินเข้าบ้าน ทุกสิ่งอย่าง การใช้จ่ายในบ้านเป็นหน้าที่เรา เค้าก็ทำงานบ้านทุกอย่างพูดง่ายๆว่าสลับหน้าที่กันทำ” คุณแม่วัย 37 ปีจากภาคกลางระบุว่า “ที่บ้านจะตั้งกฎเลย คอมพิวเตอร์เล่นได้แค่ 2 ชั่วโมง แต่ต้องทำหน้าที่ในบ้านให้เสร็จก่อนนะ ถ้าเสร็จหน้าที่แล้วค่อยเล่น” ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเหนือระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การที่ครอบครัวได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลในกรุงเทพฯ ระบุว่า ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว คือ การรับผิดชอบในหน้าที่ตนเอง ทำหน้าที่ตนเองให้ดีเพื่อให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข

ดังนั้น เพื่อตอบใจทฤษฎีวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้และวิเคราะห์สังเคราะห์

ความรู้และก่อรูปความคิดจากเจ้าของประสบการณ์เป็นรากฐานมาจากการคิด การรับรู้ ความเชื่อจากปรากฏการณ์ที่พบ ซึ่งเป็นพลวัตร ตามวิถีความคิดและโลกทัศน์ตน ผ่านการตีความ ให้ความหมายต่อสรรพสิ่งที่บอกเล่ามา จึงถือว่าข้อมูลที่ได้ คือ ชีวิตจริงและเป็นปัจจุบันที่สุดของครอบครัวไทยในสังคมไทยที่ครอบคลุม 5 พื้นที่ทั่วประเทศ มีการแสวงหาผู้ให้ข้อมูลจากสมาชิกครอบครัวด้วยวิธีการสุ่มเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ให้มีความครอบคลุมตามเพศฐานะทางเศรษฐกิจและวัย²⁰ มีข้อค้นพบร่วมมององค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขครอบครัวใน 9 องค์ประกอบ ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สามารถเปรียบเทียบกับงานอื่นที่เคยทำมาในอดีต มีประเด็นการอภิปราย (รายละเอียดตารางที่ 1) ดังนี้

องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว 9 ด้านนี้ มีองค์ประกอบร่วมบางด้านสอดคล้องกับงานวิจัยอื่นๆ ที่ผ่านมาได้แก่ด้านสัมพันธภาพ ด้านการดูแลสุขภาพ (สุขภาวะ) ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา และ ด้านบทบาทหน้าที่ ส่วนรายด้านที่ไม่พบในองค์ประกอบจากการศึกษานี้ แต่พบในงานอื่น ได้แก่ ด้านการกล่อมเกลางานสังคม สมาชิกในครอบครัว ด้านการมีคุณค่าในตนเอง ด้านความต้องการทางกายภาพ ด้านทุนทางสังคมของครอบครัว ด้านการปรับตัวของครอบครัว รูปแบบครอบครัว/โครงสร้างครอบครัว ด้านการเกื้อกูลกัน (และการมีสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ดี*) ด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และ ด้านสมาชิกมีคุณธรรม รับผิดชอบ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบองค์ประกอบของดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขครอบครัวในงานนี้กับแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ

ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขครอบครัว	ผลวิจัยนี้	Ref 1	Ref 22	Ref 25, 26	Ref 27	Ref 28	Ref 29
1. ด้านสัมพันธภาพ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
2. ด้านการดูแลสุขภาพ (สุขภาพะ)	✓		✓				✓
3. ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ	✓	✓	✓				✓
4. ด้านเศรษฐกิจ	✓						
5. ด้านการศึกษา	✓						
6. ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา	✓	✓	✓	✓	✓		✓
7. ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน	✓			✓			
8. ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง	✓						
9. ด้านบทบาทหน้าที่	✓		✓	✓			
10. ด้านการกล่อมเกล้า			✓			✓	
11. ด้านการมีคุณค่าในตนเอง		✓	✓				
12. ด้านความต้องการทางกายภาพ		✓					
13. ด้านทุนทางสังคมของครอบครัว					✓		
14. ด้านการปรับตัวของครอบครัว					✓		
15. รูปแบบครอบครัว/โครงสร้างครอบครัว				✓			
16. ด้านการเกื้อกูลกัน (+สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ดี*)						✓	
17. ด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน						✓	
18. ด้านสมาชิกมีคุณธรรมรับผิดชอบ						✓	

พบว่าเป็นรายชื่อย่อยภายในองค์ประกอบรายด้านใหญ่ของการวิจัยนี้ในการพัฒนาโครงสร้างคำถามเชิงปริมาณ อาทิ ประเด็นการกล่อมเกล้า การปรับตัวของครอบครัว การเกื้อกูลกัน (+สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ดี*) อยู่ในด้านการทำบทบาทหน้าที่ในครอบครัว ส่วนประเด็นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความต้องการทางกายภาพ ทุนทางสังคมของครอบครัว อยู่ในด้านความมั่นคงและการพึ่งพา ส่วนประเด็นสมาชิกมีคุณธรรมรับผิดชอบ การมีคุณค่าในตนเอง อยู่ในด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ^{1, 2, 5, 22}

สำหรับองค์ประกอบ 9 องค์ประกอบ พบว่าส่วนใหญ่สอดคล้องและเป็นไปตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ที่อธิบายถึง “สุขภาพะครอบครัว (health family)” ที่ให้ความสำคัญเรื่องสัมพันธภาพการสื่อสาร

ทางบวกให้การดูแลเกื้อหนุนกัน มีสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชนเพื่อนบ้าน ทุกคนมีความยึดหยุ่นในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในครอบครัว อาทิ บทบาทด้านเศรษฐกิจหารายได้ให้การศึกษาสมาชิกครอบครัว และกล่อมเกล้าทางสังคมสมาชิกครอบครัวให้มีคุณค่าทางบวกในการดำเนินชีวิตปรับตัวรับมือกับปัญหาที่เผชิญทางบวก³⁰

ข้อจำกัดของการวิจัย

งานวิจัยนี้อาจมีข้อจำกัดบางประการที่ยากต่อการจัดการ อาทิ การเชิญผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม เมื่อมีการนัดหมายแล้วไม่สามารถมาได้ตามนัด ต้องมีการนัดหมายขยายผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพิ่ม และ บางพื้นที่ไม่สามารถ

หาเพิ่มเติมตามเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่มีกิจกรรมทางสังคมมาก นอกจากนี้การศึกษาเชิงคุณภาพจากเรื่องราวของครอบครัวผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าสังคมไทยยังถือคติ “ความในอย่าให้ออกความนอกอย่าให้เข้า” และ ประเด็นครอบครัว บางคนอาจถือเป็นเรื่องส่วนตัว แม้ว่าผู้นำเสนอนจะพยายามสร้างความไว้วางใจและใช้เทคนิคการเจาะลึกแล้วก็ตาม แต่มีความเป็นไปได้ที่การให้ข้อมูลบางประการอาจมีมากหรือน้อยกว่าความเป็นจริงตามความตั้งใจของผู้ให้ข้อมูลในการเปิดเผยเรื่องราวครอบครัวตน นอกจากนี้ในสังคมไทยมีเพศที่ดำรงอยู่มากกว่าความเป็นเพศหญิงหรือชาย ดังนั้นหากมีความเป็นไปได้และงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรเพียงพอ ควรจัดการสนทนากลุ่มสำหรับเพศทางเลือกด้วย

สรุป

รายงานผลการวิจัยเชิงบรรยายด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ (descriptive qualitative) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแบบการวิจัยผสมวิธี (mixed-methods research)^{31,32} ซึ่งมี 3 ระยะ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาในระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวและคุณลักษณะของแต่ละด้านตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลใน 5 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคใต้ เพื่อจัดทำร่างโครงสร้างของแบบวัดความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ตามการให้ความหมายและการรับรู้ของตัวแทนครอบครัว โดยการสนทนากลุ่มวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ได้องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ด้านการดูแลสุขภาพ ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และ ด้านบทบาทหน้าที่ ผลการศึกษานี้จะได้จัดทำร่างโครงสร้างแบบวัดเชิงปริมาณตามขั้นตอน

ตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจในคุณลักษณะเฉพาะของความอยู่ดีมีสุขตามบริบทของครอบครัวไทย รวมทั้งได้ผลลัพธ์สะท้อนให้เห็นฉากและเหตุการณ์ประสบการณ์ชีวิตของผู้ถูกศึกษา มีหลากหลายซับซ้อนตามบริบทสังคมวัฒนธรรม³³ เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ได้แก่นและกรอบความคิดสู่การสร้างหรือพัฒนาแบบวัดเชิงปริมาณในระยะที่ 2 เป็นลำดับ

References

1. Millennium Ecosystem Assessment. Ecosystems and Human Well-being: A Framework for Assessment, 2005. retrieved May 5, 2017 from: <http://www.millenniumassessment.org/en/Framework.aspx>.
2. Maslow A. Motivation and Personality. New York: Harper and Row Publishers, 1970.
3. Jongudomkarn D, Camfield L. Exploring the quality of life of people in North Eastern and Southern Thailand. Social Indicators Research. 2006; 78(3): 489–529.
4. Tejagupta C. Research Report on the Developing of Index of “Thai Warm Hearted Family”. Bangkok: The Office of Thailand, 2014 (in Thai)
5. Department of Women’s Affairs and Family Development. Declaration of the Organization affirmation. Bangkok: The Office of Ministry of Social Development and Human Security, 2016 (in Thai)
6. Thamrongwarangune A, Thamrongwarangune, T. Wellbeing Measurement Tool Development of Thai People. Bangkok: The Thailand Research Fund, 2000 (in Thai)

7. Pongsapitch A, Puangsamlee A, Ajaum A. Wellbeing Measurement Tool Development of Thai People and Thai Society. Bangkok: The Thailand Research Fund, 2000 (in Thai)
8. Jongudomkarn D. Holistic Health: Using Research Methodology to Explore People's Well-Being. Humanities and Social Sciences. 2006; 23(2): 58-79 (in Thai)
9. National Economic and Social Development Plan Number 12 (2017-2021). Bangkok: Office of the Prime Minister, 2017 (in Thai).
10. World Bank. Press Release 2011. Thailand Now an Upper Middle Income Economy. Retrieved March 19, 2017, From: <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2011/08/02/thailand-now-upper-middle-income-economy>, 2011.
11. Encyclopedia of Thai Youth Edition, Thai Family. Retrieved 11/4/2015, From: <http://guru.sanook.com/815/>, (in Thai)
12. Phuphaibul R, Jongudomkarn D, Kumhom R, Deoisres W, Tejagupta C, Wacharasin C, and Others. Knowledge Synthesis Report on Thai Family Status in a Changing Society: A Guide-line for Strengthening the Family. Bangkok: The Thailand Research Fund, 2015 (in Thai)
13. Jongudomkarn D, Wacharasin C, Deoisres W, Surakarn P, Phuphaibul R. Family and Caring for the Ill Members: Suggestions based on a Documentary Research. Journal of Nursing Sciences and Health 2015; 38(4): 92-9 (in Thai)
14. The United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 1990, Oxford UK: Oxford University Press, Retrieved March 19, 2017, From: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
15. White S, Pettitt, J. Participatory Approaches and the Measurement of Human Well-Being, WED Working Paper 08. Bath UK: ESRC Research Group & Bath University, 2004.
16. Sandelowski M. Whatever happened to qualitative descriptive? Res Nurs Health. 2000; 23(4): 334-40.
17. Holloway I, Wheeler S. Qualitative Research in Nursing. 2nd ed. Oxford, UK: Black, 2002.
18. Morse JM, Richards L. Read me first for a user's guide to qualitative methods. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2002.
19. Morgan DL. Focus group. Annual Review of Sociology 1996; 22: 129-52.
20. Lincoln YS, Guba EG. Naturalistic Inquiry. Beverly Hills, CA: Sage; 1985.
21. Suelinwong T, Mahaisawariya P, Panitchakul S. Ethical Guidelines for Research Conducting in Human Subject in Thailand B.E. 2550. Bangkok: The Thailand Society of Concerns for Ethical Issues of Research Conducting in Human Subject, 2008 (in Thai)
22. Jongudomkarn D, Prungkamma P, Sirichantapan S, Bhaokampai Y. Research Report on Integration of Social Capitals to Create Family Quality of Life and Well Being for Families in the Area of a Local Government Organization. Khon Kaen: Khon Kaen University, 2011 (in Thai)
23. Mufti M., Shafi M. Quran Translation and Commentary. Retrieved March 19, 2017, From: <http://www.islamicstudies.info/quran/maarif/maarif.php?sura=4&verse=29>.

24. His Majesty King Rama IX. New Paradigm. <http://www.swu.ac.th/royal/book4/b4c1.html>. Accessed: December, 2004.
25. National Economic and Social Development Plan, 2002–2006. Bangkok: Office of the Prime Minister, 2002 (in Thai)
26. Kochapakdee N, Isaranuruk S, Phuphaibul R, Tejagupta C, Plengsaad A, Pitukpakorn P, and Others. Research report on developing indicators of family well-being. Bangkok: National Institute for Child and Family Development, 2001 (in Thai)
27. Faculty of Public Health. Developing of a model for evaluation of Thai family conditions. Bangkok: Faculty of Public Health Mahidol University and Department of Women's Affairs and Family Development, The Office of Ministry of Social Development and Human Security, 2009 (in Thai)
28. Intarachaitep S. The development of happiness family indicators for families in Lampang Province. The 1st Annual Graduate Study Conference, Sukhothai Thammathirat University, August 26, 2011 (in Thai)
29. Jongudomkarn D, Kumcha Y, Jamsaeng S, Boonchui P, Vongyai V, Siriananchum S, Boontaka A, Tongme P, Namkaeng C, Kungsang K. The development of indicators for measuring well-being of individuals living in the area of local administration organization. *Journal of Nursing Sciences & Health* 2009; 32(2): 67–79 (in Thai)
30. Jongudomkarn D. Family Health Nursing: Concept, Theory and application in critical period. Bangkok: Beyond Enterprise, 2015 (in Thai).
31. Creswell JW, Clark VP. Designing and conducting mixed methods research. Thousand Oaks: SAGE, 2007.
32. Creswell JW. Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2003.
33. Denzin NK., Lincoln YS. Handbook of qualitative research. 2nd edition. USA: SAGE, ell. 2000.